

Archeologienota met beperkte samenstelling

Hasselt, Quartier Bleu
Verslag van Resultaten

Titel

Archeologienota met beperkte samenstelling
Hasselt Quartier Bleu

Auteur(s)

Jeroen Vermeersch

Erkende archeoloog

Inger Woltinge; OE/ERK/Archeoloog/2015/00023

BAAC-Projectnummer

2018-0527

Plaats en datum

Gent, 4 juni 2018

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 842
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

Inhoud

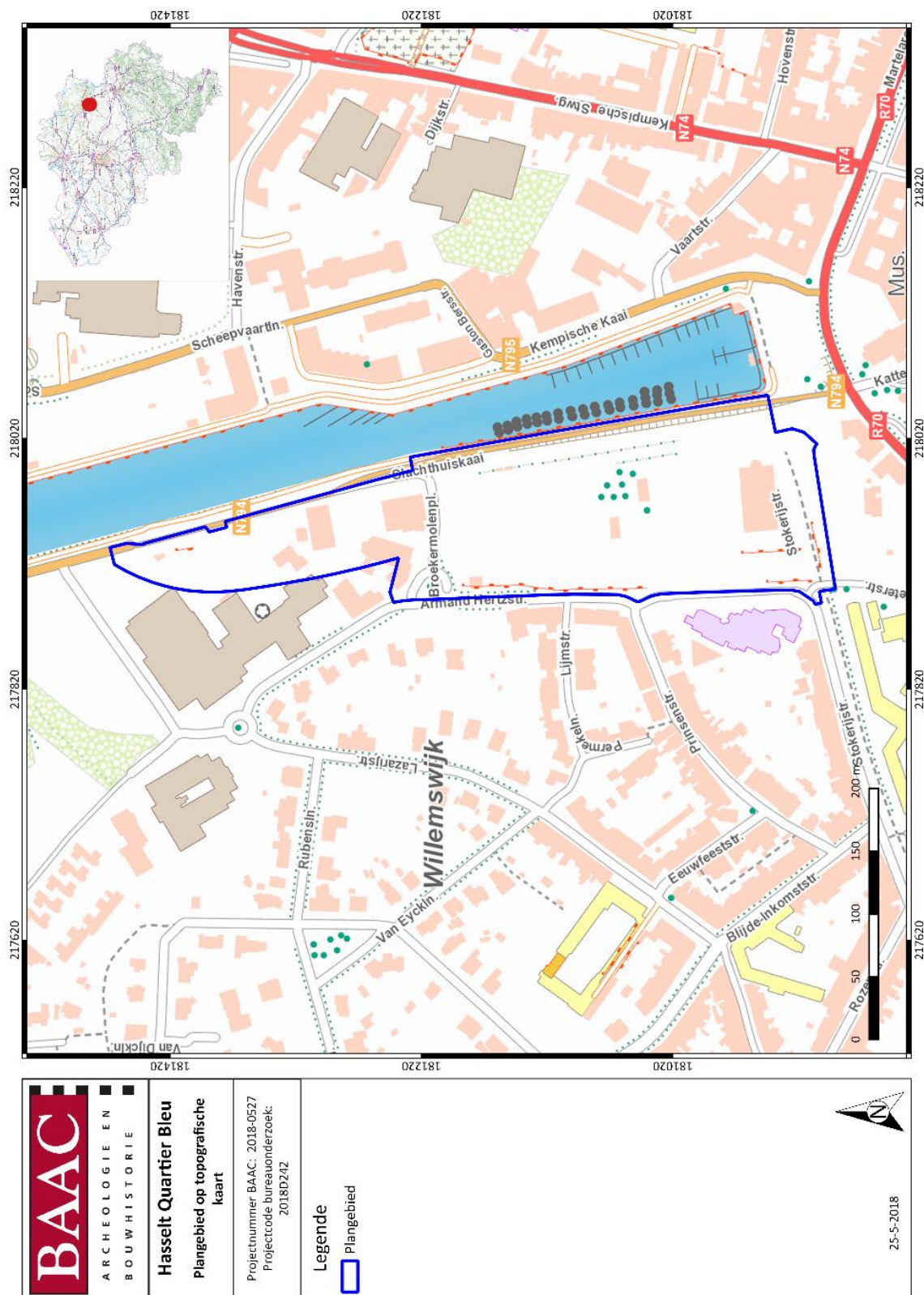
1	Bureauonderzoek	1
1.1	Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1	Administratieve gegevens	1
1.1.2	Juridisch kader en onderzoekstraject	4
1.1.3	Aanleiding	4
1.1.4	Gekende verstoringen	5
1.1.5	Geplande werken en bodemingrepen	5
1.1.6	Randvoorwaarden	12
1.2	Werkwijze en strategie	13
1.2.1	Onderzoeksvragen	13
1.2.2	Heuristiek	13
1.3	Assessmentrapport	15
1.3.1	Historische beschrijving	15
1.4	Synthese en verwachting	28
1.4.1	Synthese: datering en interpretatie onderzoeksterrein	28
1.4.2	Archeologische verwachting.....	28
1.4.3	Potentieel op kennisvermeerdering	28
1.5	Samenvatting.....	29
2	Gemotiveerd advies.....	30
3	Lijst met figuren	32
4	Bibliografie	33

1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

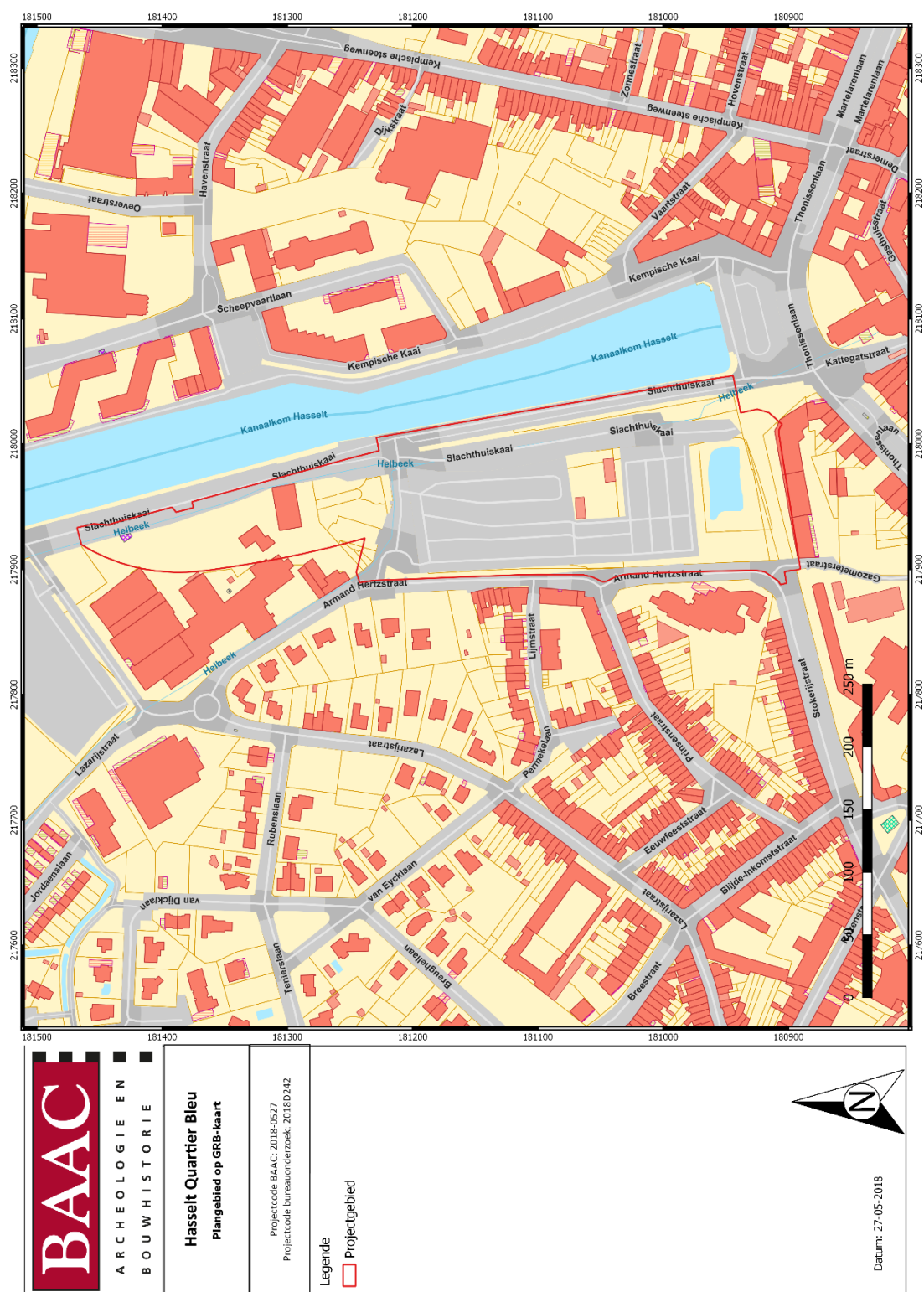
1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site:	Hasselt, Quartier Bleu		
Ligging:	Hasselt, gemeente Hasselt, provincie Limburg		
Kadaster:	Hasselt, Afdeling 7, Sectie G, Perceelnummers 435R3, 435Z3, 435Y3, 435X2, 437X, 437Z 695W, 695X, 695P, 695R, 695L, 695N, 695S, 695C, 695M, 695Y, 695B, 695A, 695A2, 695K, 695E, 695G, 695H, 695F, 455R5 en 695Z		
Lambertcoördinaten (EPSG:31370):	Noordwest:	x: 217 889 m	y: 181 239 m
	Noordoost:	x: 217 930 m	y: 181 464 m
	Zuidoost:	x: 218 022 m	y: 180 908 m
	Zuidwest:	x: 217 888 m	y: 180 907 m
Oppervlakte onderzoeksterrein:	5742 m ²		
Oppervlakte bodemingrepen:	5742 m ²		
Projectcode BAAC Vlaanderen bvba:	2018-0527		
Projectcode bureauonderzoek:	2018D242		
Betrokken actoren:	Inger Woltinge, erkend archeoloog en veldwerkleider, Jeroen Vermeersch, auteur		
Betrokken derden:	Niet van toepassing		

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart¹

¹ AGIV 2018

Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)²

² AGIV 2017b

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen) in de vorm van een opgraving.

1.1.3 Aanleiding

Naar aanleiding van een omgevingsvergunningsaanvraag voor stedenbouwkundige handelingen heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal een nieuwe wegenis en riolering gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit mogelijk een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied Hasselt Quartier Bleu bedraagt ca. 5742 m². De geplande ingrepen hebben een gezamenlijke oppervlakte van meer dan 1.000 m². Het plangebied valt buiten een beschermde archeologische site, ligt niet in een archeologisch vastgestelde zone. Het valt niet binnen een zone aangeduid op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te

verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie). De oppervlakte van het plangebied is 5.742 m² groot, de bodemingrepen in deze zone hebben een oppervlakte van ca. 5.742 m².³

Daarnaast werden voor het plangebied en de directe omgeving geen waarden voor ‘beschermd onroerend erfgoed’ opgenomen in het Geoportaal.

1.1.4 Gekende verstoringen

Het ganse terrein is momenteel reeds bebouwd. Centraal is een ondergrondse parking aangelegd. De randen van het plangebied bestaan uit wegenis en kades en in het noorden is een fabrieksterrein aanwezig. Dit geeft als gevolg dat alle delen van het gebied reeds verstoord zijn. De precieze diepte van deze verstoringen is echter niet bekend. Op het terrein ten zuidoosten van het plangebied werd eerder een archeologienota door BAAC Vlaanderen uitgevoerd. In deze zone is een verstoring aanwezig tot een diepte van 50-60cm.⁴

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

Binnen het plangebied werden reeds stedenbouwkundige werken uitgevoerd. Op het centrale plein werd een ondergrondse parking aangelegd, langsheen de kade is in 2013-2014 een Aquafin collector aangelegd. In het zuiden, westen en in het noorden is reeds verharding aanwezig in de vorm van wegenis en een deel van een fabrieksterrein.

Binnen het voorliggende plangebied wordt een nieuwe riolering (DWA en RWA) aangelegd, evenals nieuwe wegenis (voor de gedetailleerde plannen: zie bijlagen).

Wat de nieuwe riolering bestaat gaat het om de aanleg van een droogweerafvoer (DWA, in de bijlagen in rood aangeduid) en een regenwaterafvoer (RWA, in de bijlagen in blauw aangeduid). Deze zullen tussen de toekomstige gebouwen onder de nieuwe wegenis worden aangelegd.

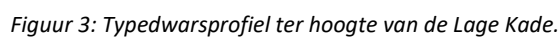
Wat de dieptes betreft kan verwezen worden naar de bijlagen. In het oosten van het plangebied zal de DWA vanaf de Gelatineboulevard naar het zuiden toe op een diepte gelegen zijn tussen 0,83 m – mv (ter hoogte van D6 centraal op deze lijn) en 3,84 m -mv (ter hoogte van D7 in het zuidwesten van het plangebied). Langsheen hetzelfde tracé zal de RWA aangelegd worden op een diepte tussen 0,81 m (ter hoogte van R10 in het noorden van de Gelatineboulevard) en 3,28 m -mv (ter hoogte van R12 in het zuidwesten van het plangebied). Ook elders in het plangebied zullen de toekomstige leidingen op een gelijkaardige diepte aangelegd worden.

De nieuwe wegenis zal bestaan uit een voetpad en een rijbaan die zowel voor fietsers als auto's zal dienen, al zijn er ook zones waar een afzonderlijk dubbel fietspad zal aangelegd worden. Afhankelijk van de locatie zijn typedwarsprofielen ontworpen. Deze zijn te zien in de bijlagen.

In de zone voor de voetgangers zal de nieuwe verharding een dikte hebben van 42 cm (zie bvb. typedwarsprofiel 1 aan de Lage kade, Figuur 3) terwijl die aan de Gelatineboulevard 41,5 cm is (zie bvb. typedwarsprofiel 2).

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016b.

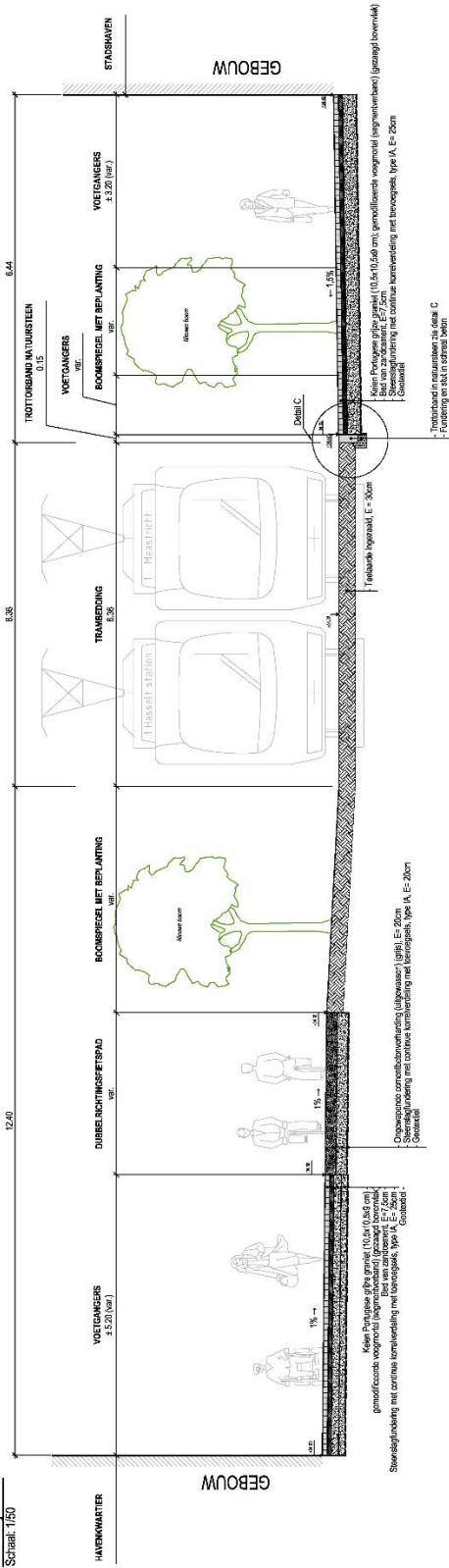
⁴ KRUG 2017: 5.

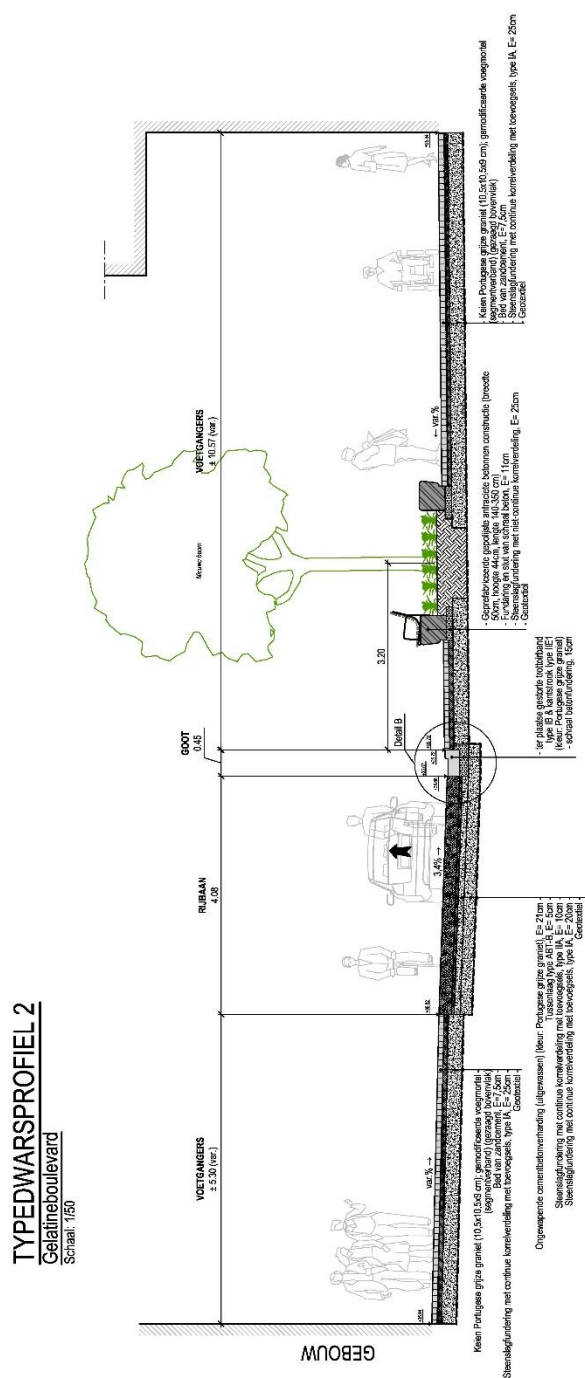
BAAC Vlaanderen Rapport 842

TYPEDWARSPROFIEL 3

Stokerijstraat
Schaal: 1:50

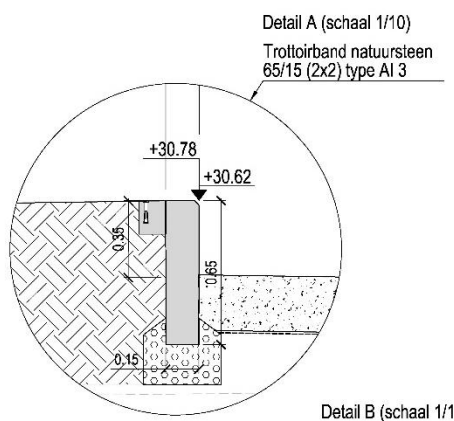
De rijbaan zal een dikte hebben van 56 cm (zie bvb. typedwarsprofiel 2 aan de Gelatineboulevard, Figuur 5). Waar een dubbelrichtingsfietspad gelegen is zal de verharding 40 cm bedragen (zie typedwarsprofiel 3 aan de Stokerijstraat, Figuur 4).

Figuur 5: Typedwarsprofiel 2 aan de Gelatineboulevard

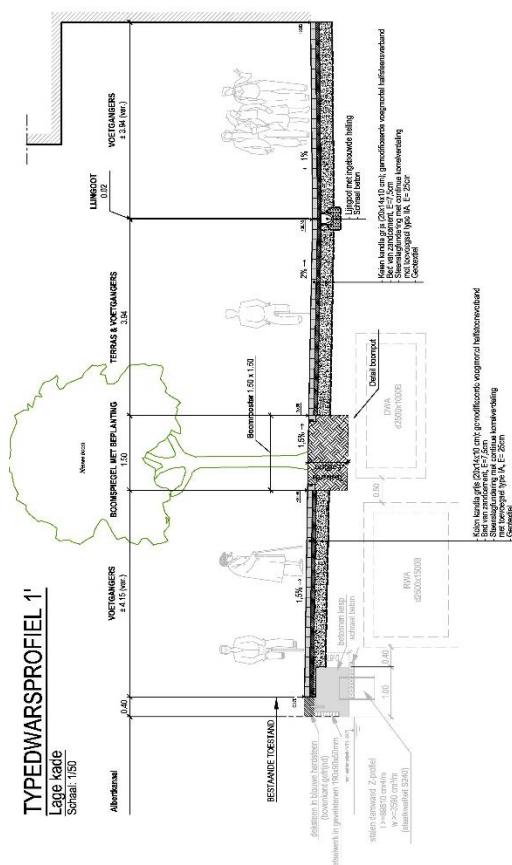
De trambedding zal gelegen zijn op ingezaaide teelaarde, met een dikte van 30 cm (zie profieltype 3, Figuur 5).

De goot zal bestaan uit een gestorte trottoirband gelegen op een betonfundering. Deze zal een dikte hebben van maximaal 65 cm (Figuur 6).

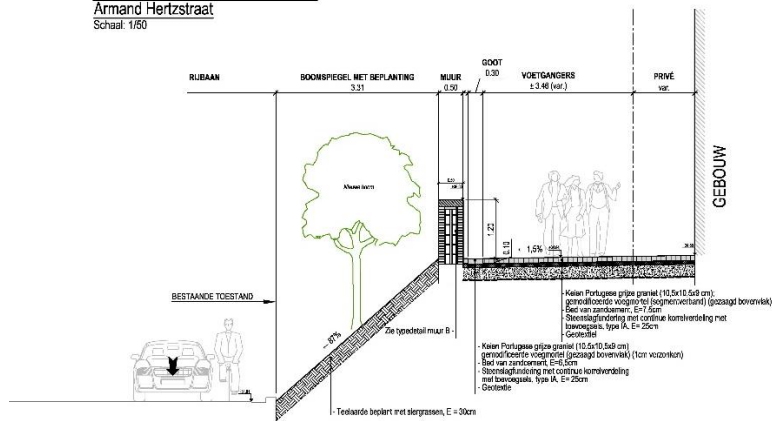
Figuur 6: Detail A met de doorsnede van de trottoirband.

Aan de Lage Kade wordt een terras en voetgangerszone aangelegd waar de dikte van de verharding 25 cm zal bedragen (Figuur 3). Op typedwarsprofiel 1', eveneens aan de Lage Kade zal de verharding 42,5 cm bedragen (Figuur 7).

Figuur 7: Typedwarsprofiel 1' aan de Lage Kade.

Aan de Armand Hertzstraat zal een deel van de straat opgehoogd worden met een talud. Daar zullen de werken geen invloed hebben op de ondergrond (Figuur 8).

TYPEDWARSPROFIEL 4'Armand Hertzstraat
Schaal: 1/50

Figuur 8: Typedwarsprofiel 4'.

In het noorden van het plangebied zal een talud worden aangelegd alwaar de Gelatinestraat in het noordelijke punt van het plangebied aansluiting krijgt met de Slachthuiskaai (Figuur 9). De weg zal daarbij aangelegd worden op een hoogte van 29,59 m +TAW, wat ca. 2,09 m dieper is dan het huidige maaiveld. Op dit punt vindt de weg aansluiting met de ondergrondse garage die momenteel onder het Broekermolenplein aangelegd wordt.

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

Binnen de opzet van deze archeologienota met beperkte samenstelling wordt enkel ingegaan op een doorslaggevend aspect van de historische beschrijving. Een confrontatie van dit aspect met de toekomstige werken wijst immers uit dat de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid geen verstoringen zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed. In deze archeologienota is het doorslaggevend aspect de historiek van het terrein, het ganse projectgebied is in de 20ste eeuw volgebouwd waardoor de bodem dermate verstoord is dat er geen archeologische resten meer verwacht worden.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Bodemkaart

De geomorfologische kaart voor dit gebied bestaat niet en werd daarom dan ook niet besproken.

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door

de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Naast de gangbare historische kaarten is ook Cartesius geraadpleegd.⁵

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart
- Topografische kaarten van Kermpt-Hasselt (1934-1951)

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.⁶ Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

Er werden geen externe specialisten betrokken bij dit onderzoek en geen wetenschappelijke advisering ingewonnen bij derden.

⁵ CARTESIUS 2017

⁶ BEYAERT et al. 2006

1.3 Assessmentrapport

Binnen het assessmentrapport wordt enkel ingegaan op het de historische beschrijving van het onderzoeksterrein. Wanneer men dit kader (met als doorslaggevend aspect de reeds aanwezige verstoring binnen het projectgebied) confronteert met de krijtlijnen van de toekomstige werken, kan men immers besluiten dat de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid geen verstoringen zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed.

1.3.1 Historische beschrijving

De oudste vondsten op het grondgebied van Hasselt dateren uit het meso- en neolithicum. Op de linkeroever van de Helbeek/Hellebeek bevond zich reeds vroeg een Sint-Quintinusheilgdom (7de - 8ste eeuw); de oudste wegen leiden naar dit heiligdom of naar de beek: Beekstraat (Sint-Jozefstraat), Aldestraat; tot de oudste woonkern behoorde de wijk "Op de Beek" (thans Twee Torenwijk).⁷

Hasselt komt in de historische bronnen voor het eerst voor vanaf 1171 (Hasselth). De naam zou verwijzen naar een hazelaar, of een locatie nabij een hazelaar.⁸ De stad ontwikkelt zich gedurende de Middeleeuwen in de Demervallei ter hoogte van de Helbeek. De stad groeide uit op basis van veeteelt, turfhandel en visvangst. De ligging langsheen handelsroutes en op de grens tussen de zandige Kempen en het leemrijke Haspengouw hielpen ook daarbij.⁹

In 1232 krijgt Hasselt stadsrechten en was het tevens het centrum van het graafschap Loon (laan van het Duitse Keizerrijk). Op het eind van de middeleeuwen was Hasselt omwald. Het plangebied lag buiten de omwalde stad aan de Nieuwe Demer, ten noorden van het Kattegat, één van de stadspoorten. De Nieuwe Demer is de benaming voor een gracht die men in de 13de en 14de eeuw groef om het debiet in de Helbeek onder controle te houden. De nieuwe gracht verbond de Helbeek met de Demer. Het is met de grond van deze uitgravingen dat de stadwallen werden opgeworpen.

Het economische leven tussen de 14de en de 16de eeuw werd beheerst door de lakennijverheid. In 1366, wordt het graafschap Loon bij het prinsbisdom Luik ingelijfd. Bij de verschillende belegeringen tijdens de 15de eeuw werden de versterkingen achtereenvolgens gedeeltelijk vernietigd en weer hersteld. De vesting werd opnieuw ontmanteld bij de bezetting door de Hollandse troepen (1675-1681) en in 1705 werd de omwalling volledig gesloopt, op de poorten na, en vervangen door een aarden wal beplant met een dubbele bomenrij.

Tijdens de Franse bezetting (1795) werd Hasselt hoofdplaats van een arrondissement dat ressorteerde onder het departement Neder-Maas. Na de onafhankelijkheid, hoofdstad der beide Limburgen, tot Noord-Limburg in 1839 bij Nederland werd gevoegd.

Na 1820 besliste men tot verkoop van de wallen en de poorten, die uiteindelijk in de totale ontmanteling en de aanleg van de lanen voor de boulevards.¹⁰ Vanaf 1845 werden de oude wallen omgevormd tot de huidige promenade. Het economisch leven, dat tot de 16de eeuw beheerst werd door de lakennijverheid, ondergaat na het verval van deze industrietak een reconversie naar de bierbrouwerij en later naar de jeneverstokerij, die haar hoogste bloei kent in de 19de eeuw. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw groeiden deze bedrijven uit tot produktie-eenheden op industriële schaal; vanaf de jaren 1860 werd ook aan buitenlandse export gedaan. Na aanleg van de spoorweglijn ten zuiden van de stad (1847) en het graven van de kanaalkom ten noordoosten (1858), waar het

⁷ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120926>

⁸ <http://bouwstoffen.kantl.be/tw/facsimile/?page=454>

⁹ Kooken 2011.

¹⁰ KRUG 2017: 25, met verwijzing naar Gerits 1989.

plangebied gelegen is, begon de industrie zich ook buiten de stadskern te ontwikkelen. Dit is met name vanaf het eind 19de eeuw.

De site met de voormalige Broekermolen bijvoorbeeld werd in deze periode gekocht door de firma "Société des Produits Chimiques de Hasselt" van Hertz en Wolff om er een fabriek voor chemische producten op te richten. De Broekmolen was gelegen op de hoek van de Slachthuiskaai en de Oude-Broekmolenstraat waar vroeger de Nieuwe Demer liep (naast en evenwijdig met de huidige Slachthuiskaai). In 1894 werd er een toelating gegeven voor het oprichten van de gelatine- of lijmfabriek en de eerste fabrieksgebouwen werden in 1895 geregistreerd op het kadaster. De aanvoer van de grondstoffen verliep via het kanaal en de spoorweg. Na de Eerste Wereldoorlog fusioneerde de fabriek met een fabriek in Vilvoorde die al in 1910 was overgenomen door Hertz en Wolff, onder de nieuwe naam "NV Gélatines Hasselt et Vilvorde". De fabriek zal blijven uitbreiden en andere fabrieken opkopen om zo tijdens het interbellum de grootste producent van gelatine te worden. Hierna zal de fabriek waarschijnlijk opgekocht en ondergebracht worden onder een Franse eigenaar. In 1954 begon men met de afbouw van de fabriek tot 1969 waarna de fabriek, die één van de grootste werkgevers was van Hasselt, sloot. Nadien zullen de fabrieksgebouwen vooral dienst doen als opslagruimte en kantoorruimte. De meeste gebouwen werden opgericht tussen 1894 en 1896, later blijft men nog kleine uitbreidingen en aanpassingen aan de gebouwen doorvoeren tot de jaren 1920. In 1920 werden er ook twee huisjes voor de onderhoudstechnici geregistreerd en een aantal kleine woningen (nu vervangen) op de hoek van de Oude-Broekermolenstraat met de Slachthuiskaai op de locatie van de oude molen. Volgens de literatuur werden de fabrieksgebouwen in 1927 grotendeels vernield door een brand. Na de brand werd de fabriek verder uitgebreid richting Slachthuiskaai, werd er een feestzaal met fabriekswinkel opgericht (Oude-Broekermolenstraat nummer 13) en een derde woning voor een onderhoudstechnici (Oude-Broekermolenstraat nummer 15). De huidige grote schoorsteen van 45 meter (later nog verhoogd of vervangen) werd in 1935 gebouwd ter vervanging van twee kleine schoorstenen. Tijdens het interbellum werden er nog een aantal wijzigingen op de site doorgevoerd met onder andere de bouw van een kantoor (Armand Hertzstraat nummer 23). Over de voormalige inrichting van de fabrieksgebouwen en de werking ervan zijn geen gegevens bekend.¹¹

Wat de woningbouw betreft was dit tot midden 19de eeuw beperkt gebleven tot het gebied intra muros en enkele gehuchten buiten de stad.¹²

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Een concrete huisgeschiedenis is uit het cartografisch materiaal alleen niet af te leiden. De kaarten kunnen wel ondersteunend werken. Voor wat betreft het plangebied is een aantal kaarten bekend voor de Ferrariskaart, maar deze geven onvoldoende detail om iets zinnigs te zeggen over het plangebied en het toenmalige gebruik van deze zone.

¹¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/214903>

¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120926>

Ferraris (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van Joseph de Ferraris, een generaal bij de Oostenrijkse artillerie en veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.¹³

De Ferrariskaart toont een duidelijk beeld van de omgeving van het plangebied ten noorden van de stadskern (Figuur 10). Men kan duidelijk merken dat het plangebied, gelegen langs de Demer onbebouwd was, met uitzondering van de Broekermolen (of Broeke meulen op deze kaart) die in het noorden van het plangebied stond. De huidige Oude-Broekermolenstaat in het plangebied herinnert hier nog aan. Deze koren- en oliemolen is gebouwd in 1741 en gesloopt voor 1844. Ten oosten van deze molen is ook een watermolen aan de Helbeek te zien. Het plangebied is op deze kaart aangeduid als zone met verschillende akkers. Ten oosten van het plangebied is één van de toegangswegen naar de stad te zien.

Vandermaelen (1846-1854)

Een volgende bron zijn de Vandermaelenkaarten, die gemaakt zijn door Philippe Vandermaelen. Zijn gedetailleerde (schaal 1:20.000) *Carte topographique de la Belgique* is tussen 1846 en 1854 gemaakt en bestaat uit 250 folio's.¹⁴

De kaart toont het plangebied als een onbebouwde zone, met uitzondering van de locatie van de molen die ook op vorige kaart te zien was (Figuur 11). Centraal loopt de waterloop van zuid naar noord doorheen het gebied. Ook de weg in het noorden van het projectgebied is duidelijk herkenbaar.

Atlas der Buurtwegen (1843-1845)

Een andere 19de-eeuwse kadasterkaart is de Atlas der Buurtwegen (Figuur 12). Deze atlas werd opgemaakt in opdracht van de wetgever en had als doel om ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.¹⁵

Op deze kaart is het plangebied te zien, met de perceelsindeling. De molen is gelegen aan de Helbeek aan de weg die het plangebied in oost-westelijke richting doorsnijdt. Deze weg gaat via een brug over de beek heen waar aan de overzijde van de molen nog een klein gebouw te zien is. Deze is mogelijk de watermolen die op de Ferrariskaart te zien is. Centraal in het plangebied is ook een gebouw te onderscheiden. Mogelijk gaat het om een boerderij al is de identificatie niet duidelijk.

Popp (1842-1879)

De Poppkaarten zijn het levenswerk van Philippe-Christian Popp (1805-1879). Van 1842 tot aan zijn dood in 1879 werkte hij aan zijn atlas. Ongeveer alle gemeenten van de toenmalige provincies Brabant, Henegouwen, Luik, Oost- en West-Vlaanderen had hij getekend en gedrukt.³² Deze kaarten zijn dus niet van toepassing voor steden in Limburg.¹⁶

¹³ 29 (KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2016)

¹⁴ (GEOPUNT 2016)

¹⁵ (GEOPUNT 2016)

¹⁶ (KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2016)

Topografische kaarten van Kermpt uit 1934-8 (links) en Hasselt (1931-51).

Op de topografische kaarten van Kermpt en Hasselt uit de periode 1934-1951 is een volledig ander beeld te zien (Figuur 13). Hier blijkt dat het plangebied ondertussen is opgenomen in de bebouwingszone van Hasselt en dat de Helbeek is opgenomen in de Kanaalkom Hasselt. De kanaalkom is aangelegd in 1858 en zorgde toen al voor de ontwikkeling van dit gebied. Echter zijn er geen kaarten voorhanden die de situatie in de tweede helft van de 19de eeuw en het eerste kwart van de 20ste eeuw verduidelijken. Zo zijn bvb. de kaarten van Popp uit 1842-1879 niet voorhanden voor dit deel van België.

Luchtfoto's uit 1971 en 1979-1990

Op beide luchtfoto's is de ontwikkeling van de stad binnen het plangebied duidelijk zichtbaar (Figuur 14 en Figuur 15). Het ganse gebied is bebouwd door bedrijven, wegen en aan de oostelijke zijde de kaai. Groenzones zijn quasi niet te zien of bestaan uit moderne beplanting. Buiten het grote gebouw centraal binnen het plangebied zijn er verschillende veranderingen te zien in vergelijking met de topografische kaarten van enkele decennia geleden. Mogelijk onderging dit gebied een aantal (functionele) veranderingen wat ook bleek uit de sluiting van de fabriek in deze periode in het noorden van het plangebied. De verschillende bouwfasen in de 20ste eeuw moeten duidelijk een impact gehad hebben op de originele bodem.

Luchtfoto uit 2000-2003

Op deze foto is te zien dat een deel van het plangebied opnieuw heraangelegd werd (Figuur 16). Een deel van het plein is omgevormd tot parking terwijl het zuidelijke deel van de zone een gelijkaardige bebouwing heeft zoals op eerdere luchtfoto's te zien is. In het noorden is te zien dat de bebouwing van de fabriek deels is verwijderd. Daar is nu tussen de overgebleven gebouwen een groenzone te zien.

Luchtfoto uit 2013-2015

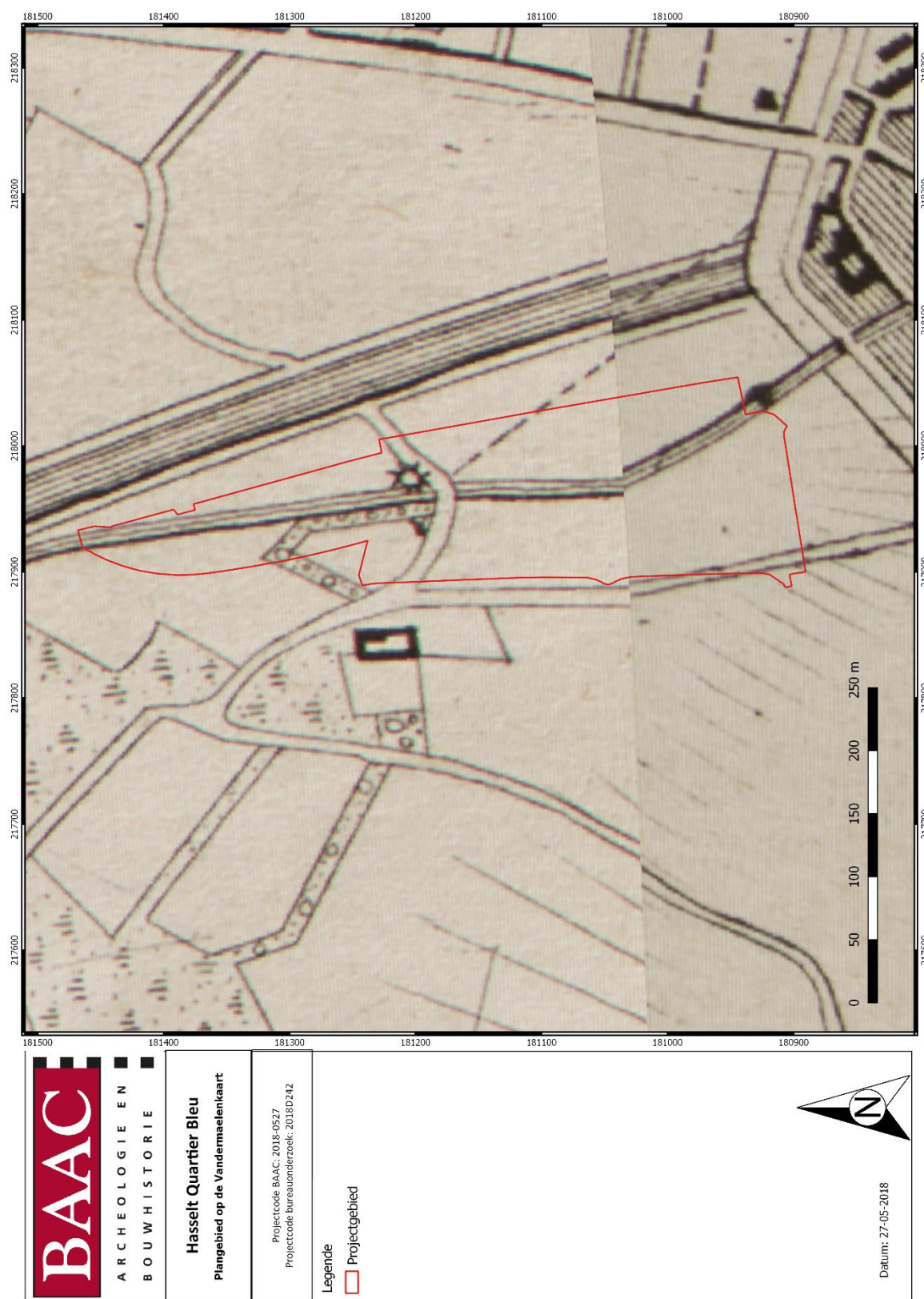
Op deze luchtfoto is te zien dat het terrein opnieuw een duidelijke verandering heeft ondergaan (Figuur 17). De ganse centrale zone is nu omgevormd tot een bovengrondse parking. Het grote gebouw in het zuiden van het plangebied is verdwenen. In de zuidoostelijke hoek zijn nog werken te zien die met de afbraak van het gebouw kunnen te maken hebben.

Luchtfoto uit 2017

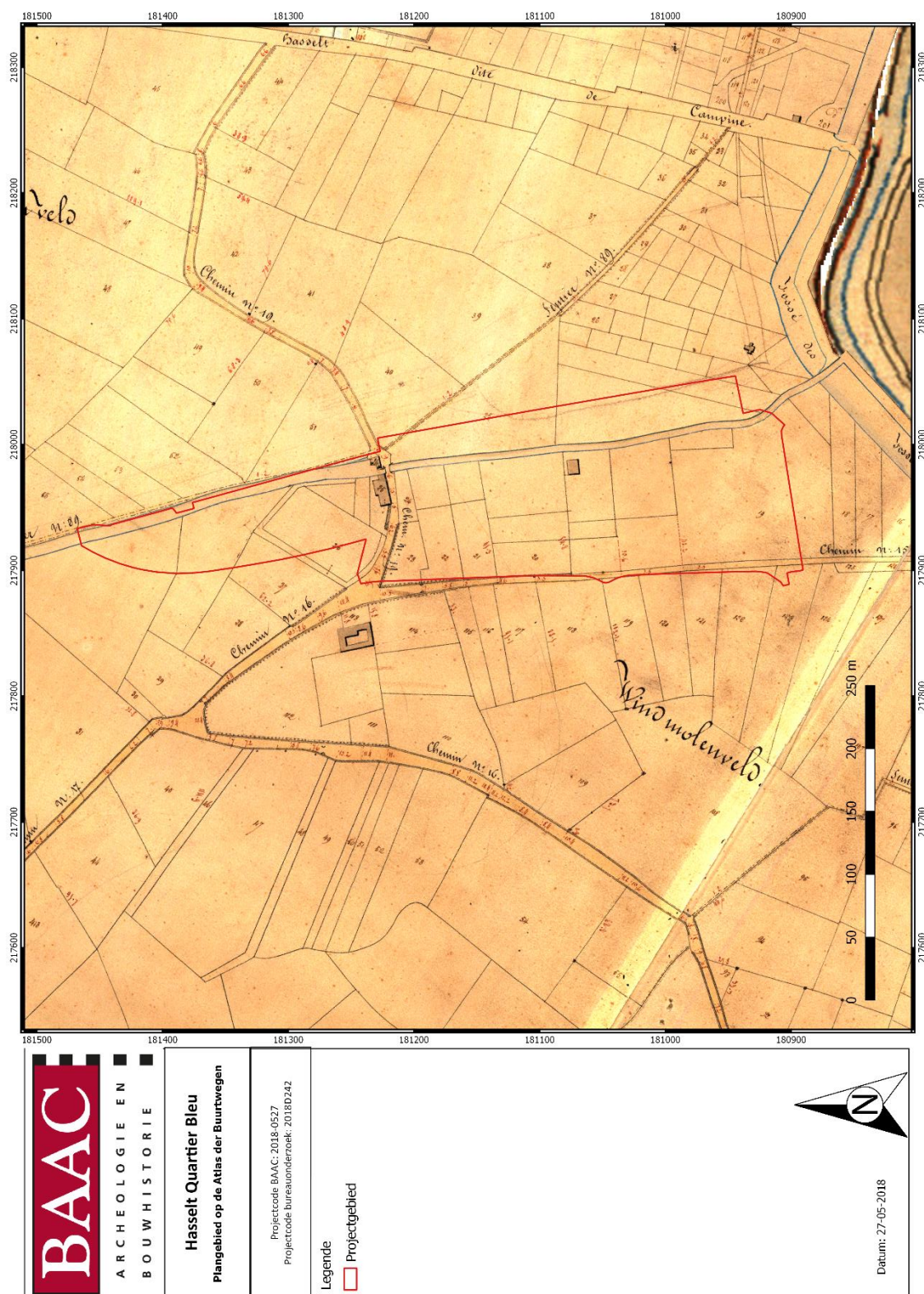
Op de recentste foto van het plangebied is te zien dat het noordelijke deel een nieuwe verharding heeft (Figuur 18). Ten zuiden daarvan is de rest van het projectgebied omgevormd tot bouwterrein waar men een ondergrondse parking aan het aanleggen is.

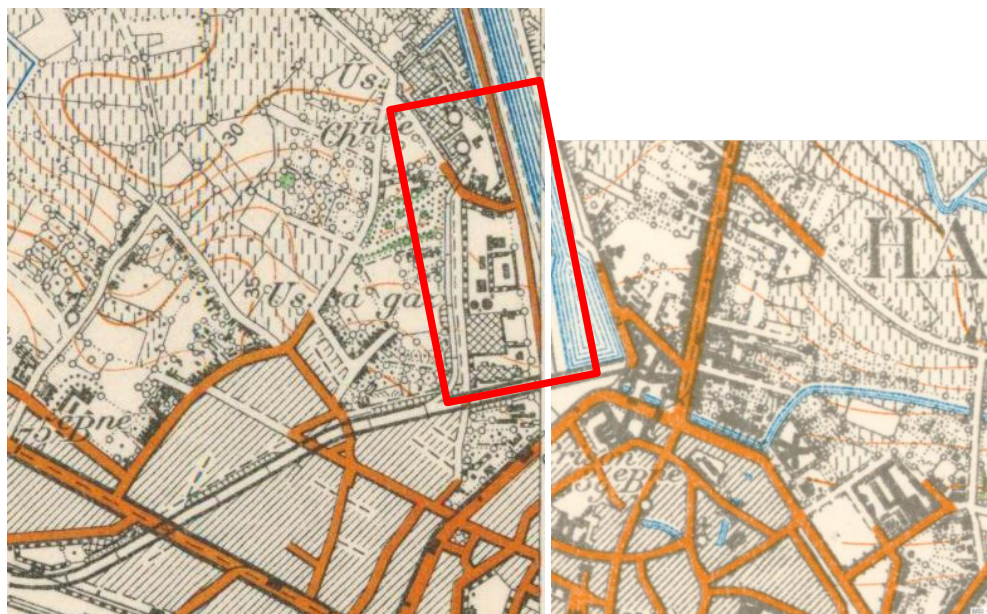
Figuur 10: Plangebied op de Ferrariskaart.

Figuur 11: Plangebied op de Vandermaelenkaart.

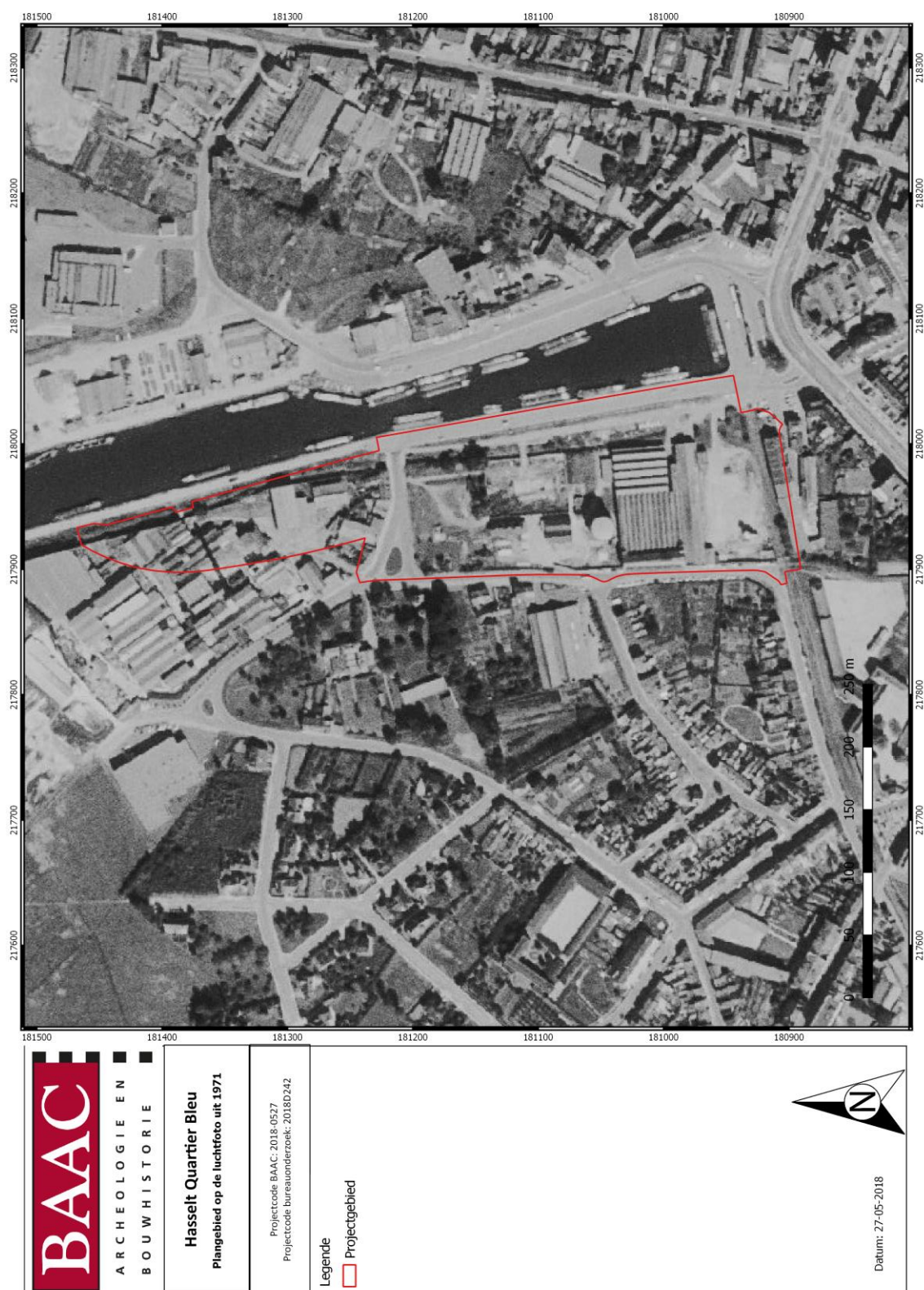

Figuur 12: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen.

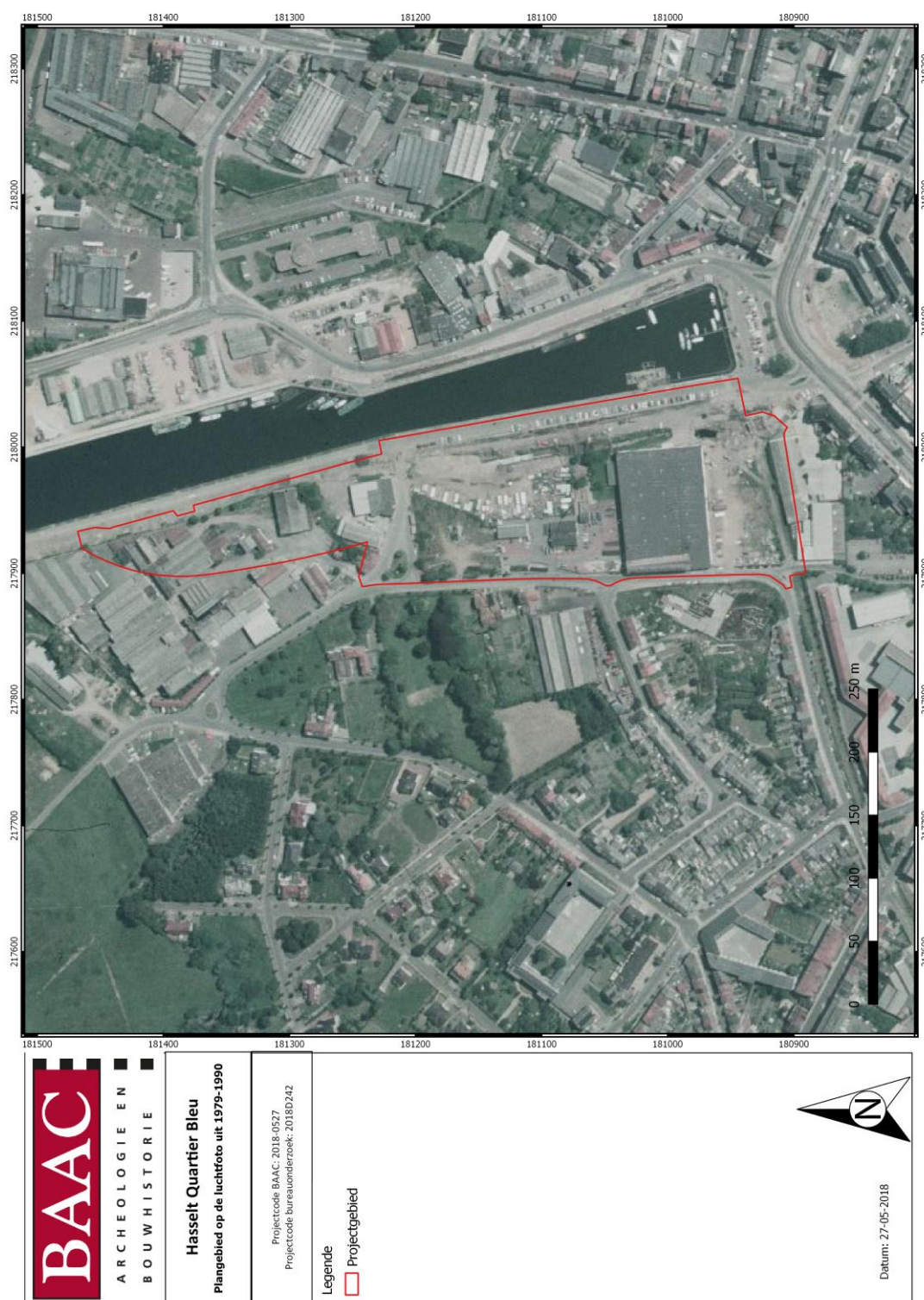

Figuur 13: Plangebied op een samenstelling van de topografische kaarten van Kermpt uit 1934-8 (links) en Hasselt (1931-51).¹⁷

¹⁷ [www. Cartesius.be](http://www.Cartesius.be)

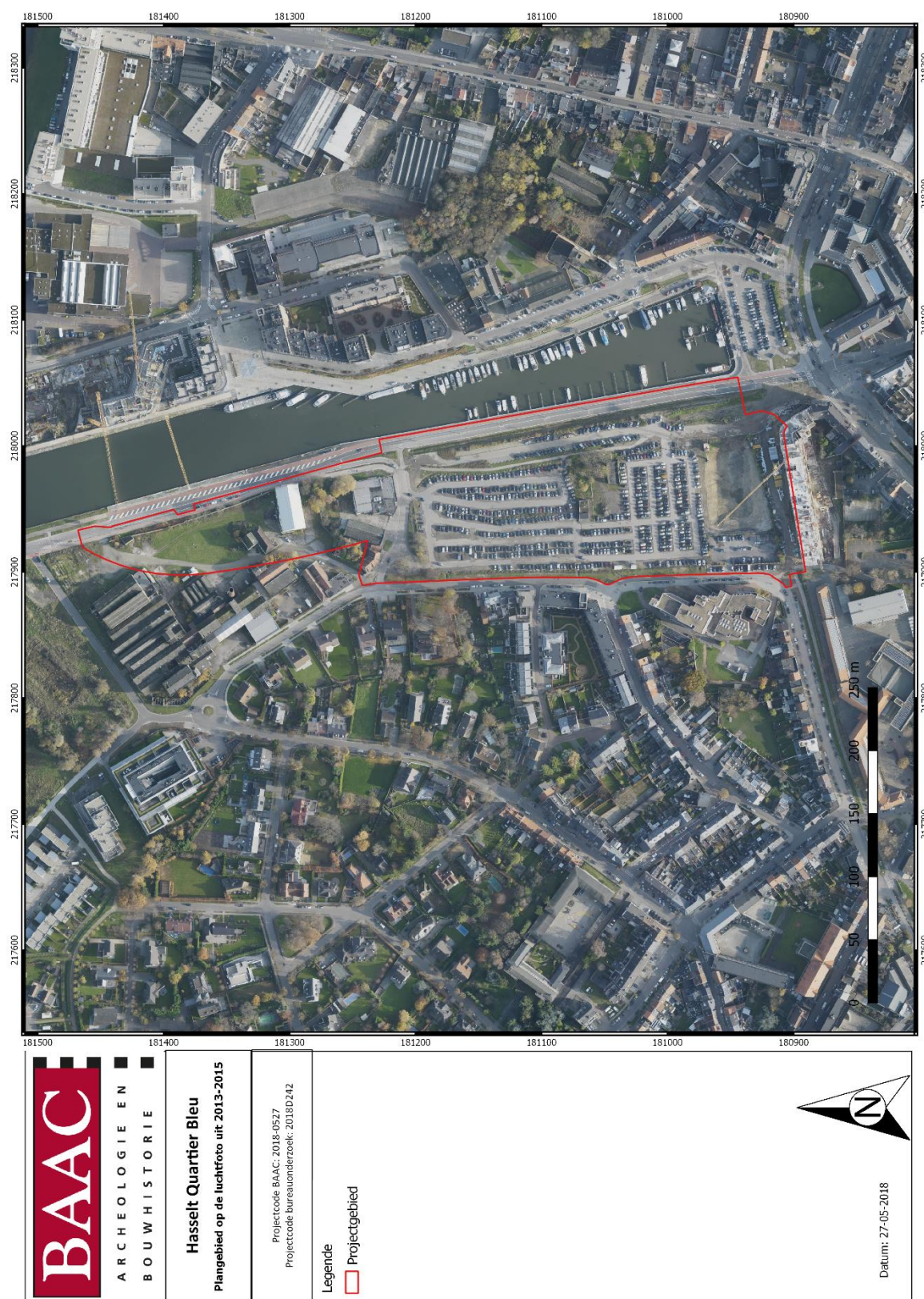
Figuur 14: Plangebied op de orthofoto uit 1971.

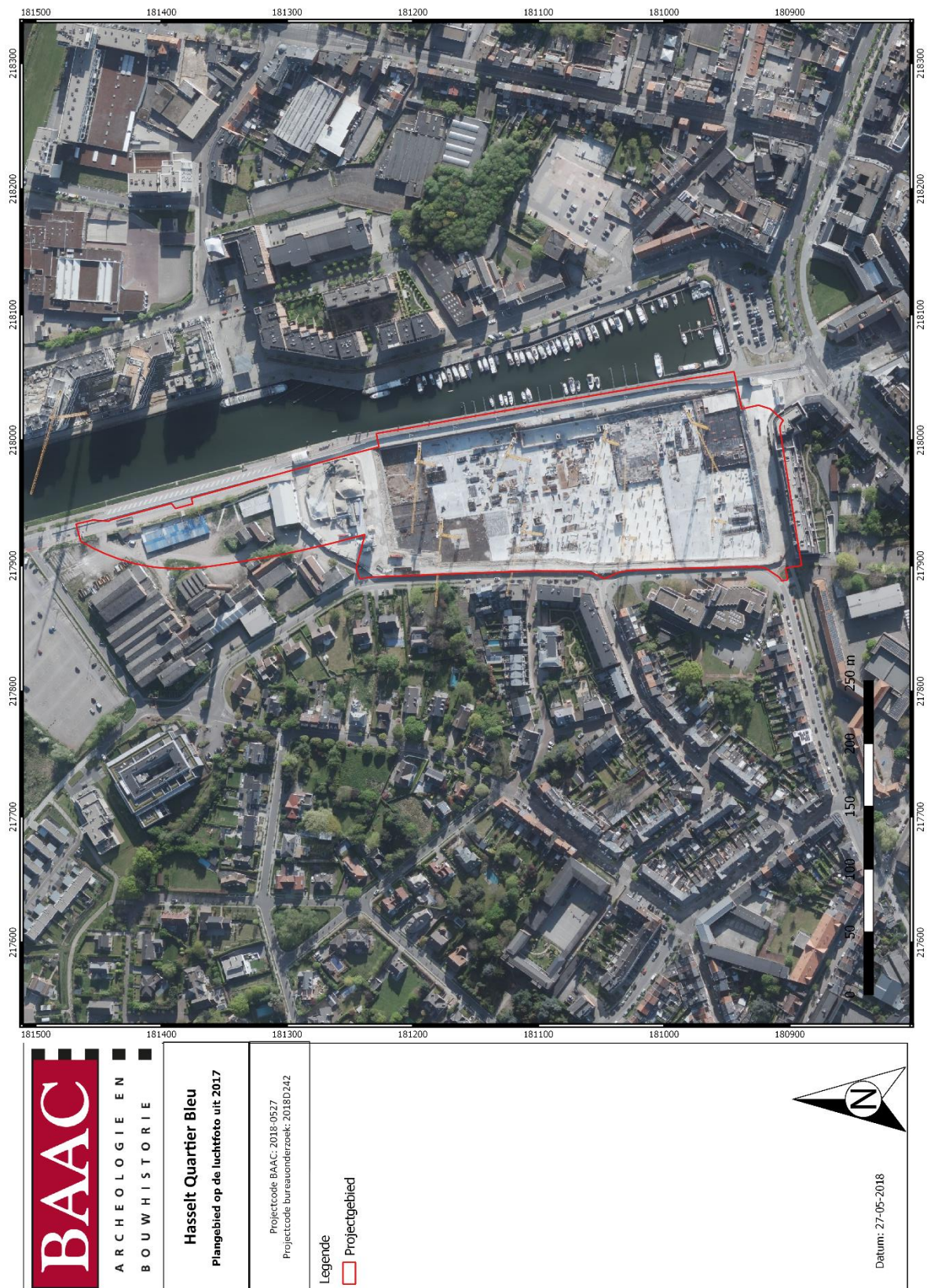
Figuur 15: Plangebied op de orthofoto uit 1979-1990.

Figuur 16: Plangebied op de orthofoto uit 2000-2003.

Figuur 17: Plangebied op de orthofoto uit 2013-2015.

Figuur 18: Plangebied op de orthofoto uit 2017.

1.4 Synthese en verwachting

1.4.1 Synthese: datering en interpretatie onderzoeksterrein

Gezien de opzet van de *Archeologienota met Beperkte Samenstelling* werden binnen het onderzoeksterrein geen concrete archeologische sites of ensembles vastgesteld. Aan de hand van de historische ontwikkeling van het plangebied kon duidelijk gemaakt worden dat er binnen deze zone geen archeologische resten meer verwacht worden. In onderstaande paragraaf worden de indicatoren voor deze bijzonder lage archeologische verwachting gesynthetiseerd.

1.4.2 Archeologische verwachting

Het bureauonderzoek heeft uitgewezen dat het plangebied tijdens de middeleeuwen buiten de stadskern en -omwalling gelegen was. Op basis van historische kaarten is te zien dat het plangebied grotendeels onbebouwd was. In het noorden was er wel een molen en watermolen aanwezig. Deze waren gelegen aan een oost-west georiënteerde weg die eveneens binnen het plangebied gelegen was. Op de Atlas der Buurtwegen is wel te zien dat zuidelijker een gebouw aanwezig was. Op recentere kaarten is dit gebouw niet meer te zien. De molens werden ook in de 19de eeuw afgebroken.

Door de aanleg van de havenkom in 1858 ontwikkelt dit gebied in een snel tempo. In het noordelijke deel van het projectgebied wordt een fabriek gebouwd met verschillende bijgebouwen. Uiteindelijk wordt de fabriek in de jaren 1950 gesloten en krijgt de site een andere functie. Op de verschillende luchtfoto's sinds de jaren 1970 is te zien hoe het plangebied evolueert. Elk deel van het projectgebied ondergaat duidelijke veranderingen. Gebouwen worden gesloopt en terreinen krijgen nieuwe functies. De weinige (aangelegde) groenzones verdwijnen dan ook. Op de meest recente luchtfoto uit 2017 is te zien dat men binnen het plangebied een ondergrondse parking aanlegt. De toekomstige werken waarbij de wegenis en de riolering wordt aangelegd zullen dus geen verdere gevolgen hebben voor de bodem of enige archeologische resten die er ooit zouden gezeten hebben.

1.4.3 Potentieel op kennisvermeerdering

Op basis van het bureauonderzoek is aangetoond dat er geen archeologische resten meer verwacht worden binnen het plangebied. In de laatste 150 jaar heeft het plangebied verschillende functies en soorten bebouwing en verharding gekend waardoor verwacht kan worden dat zo goed als de volledige bodem verstoord is. Mochten er toch delen van de bodem in mindere mate verstoord zijn dan gaat het om een dusdanig beperkte oppervlakte waardoor de kenniswinst in het geval van een aanwezigheid van sporen of resten te klein is.

1.5 Samenvatting

In het kader van de toekomstige werken is een archeologienota met beperkte samenstelling opgemaakt. Het bureauonderzoek heeft namelijk aangetoond dat het plangebied in de laatste 150 jaar intensief bebouwd was. Het heeft verschillende bouwfases ondergaan waardoor elk deel van het plangebied zo goed als verstoord moet zijn geweest. Momenteel wordt ook een ondergrondse parking aangelegd. Deze nota is opgesteld in het kader van de aanleg van de riolering en wegenis gerelateerd aan deze parking. Gezien de continue bebouwing en verschillende aanpassingen die dit plangebied hebben ondergaan wordt verwacht dat de bodem te sterk verstoord zullen zijn waardoor geen archeologische resten en sporen meer aangetroffen zullen worden. Indien er toch delen van de bodem beperkt verstoord zijn en indien net op deze locatie alsnog resten of sporen zouden aangetroffen worden zal de kenniswinst te beperkt zijn omdat de context te sterk verstoord zal zijn. Eventuele kosten zouden niet opwegen tegenover de beperkte baten. BAAC Vlaanderen bvba adviseert dan ook om het plangebied vrij te geven.

2 Gemotiveerd advies

Afwezigheid van een archeologische site:

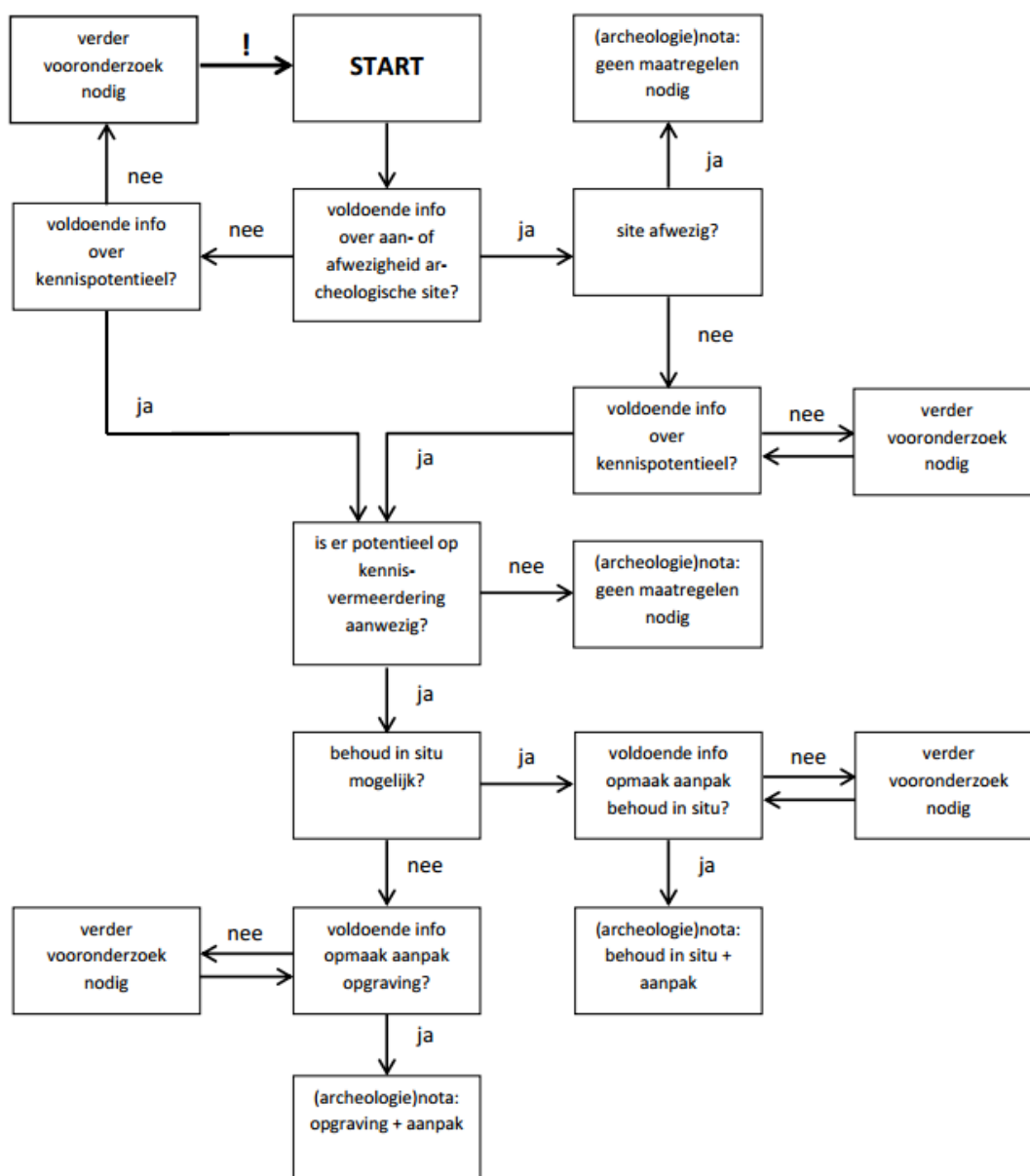
Het bureauonderzoek heeft aangetoond dat het plangebied sinds de jaren 1850 een sterke urbane ontwikkeling heeft gekend. Binnen het plangebied zijn verschillende bouw- en verbouwingsfasen vastgesteld die allen impact op de bodem moeten hebben gehad. Op basis van recente luchtfoto's lijken geen natuurlijke delen van het landschap meer bewaard te zijn. Er wordt dan ook verwacht dat er geen archeologische resten meer binnen het plangebied bevinden. Indien er toch delen van de bodem (deels) onverstoord zijn en mochten hierin toch archeologische resten worden aangetroffen zal de kenniswinst te beperkt zijn omdat de context volledig verdwenen is.

Impactbepaling:

Het grootste deel van het plangebied wordt momenteel uitgegraven voor de aanleg van een ondergrondse parking. Daarboven wordt een nieuwe wegenis en riolering aangelegd waarvoor deze nota wordt opgemaakt. Deze zone is bijgevolg reeds verstoord. In het noorden was lange tijd een fabrieksgebouw aanwezig waar een aantal bijgebouwen bij hoorden. Deze bebouwing, die nu deels verdwenen is, zal in elk geval een grote impact gehad hebben op de ondergrond waardoor verwacht wordt dat de bodem in het ganse plangebied zo goed als volledig verstoord is. De nieuwe werken zullen dus geen of een erg beperkte impact hebben op de bodem.

Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek:

Dit bureauonderzoek is uitgevoerd in een beperkte samenstelling. Het historisch overzicht gaf voldoende informatie om te besluiten dat er geen archeologische verwachting meer is ten aanzien van dit projectgebied.

Figuur 19: beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.¹⁸

¹⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016a, fig.3.

3 Lijst met figuren

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart	2
Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)	3
Figuur 3 Typedwarsprofiel ter hoogte van de Lage Kade.....	6
Figuur 4 Typedwarsprofiel 3 gelegen aan de Stokerijstraat.....	8
Figuur 5 Typedwarsprofiel 2 aan de Gelatineboulevard	9
Figuur 6 Detail A met de doorsnede van de trottoirband.....	9
Figuur 7 Typedwarsprofiel 1' aan de Lage Kade.	10
Figuur 8 Typedwarsprofiel 4'.	11
Figuur 9 Zicht op dwarsprofielen 6 en 6' aan de Gelatineboulevard.	12
Figuur 10: Plangebied op de Ferrariskaart.	19
Figuur 11: Plangebied op de Vandermaelenkaart.....	20
Figuur 12: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen.....	21
Figuur 13: Plangebied op een samenstelling van de topografische kaarten van Kermpt uit 1934-8 (links) en Hasselt (1931-51).	22
Figuur 14: Plangebied op de orthofoto uit 1971.....	23
Figuur 15: Plangebied op de orthofoto uit 1979-1990.	24
Figuur 16: Plangebied op de orthofoto uit 2000-2003.	25
Figuur 17: Plangebied op de orthofoto uit 2013-2015.	26
Figuur 18: Plangebied op de orthofoto uit 2017.....	27
Figuur 19: beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.....	31

4 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2018. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0)*, Brussel.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2018. Geoportaal GGA. Available at: <https://geo.onroenderfgoed.be>.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2018. Hasselt. Available at: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120926>.

AGIV, 2018. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.

AGIV, 2018. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.

AGIV, 2018. VLAANDEREN AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE: Grootchalig Referentiebestand (GRB).

GEOPUNT, 2018. GEOPUNT VLAANDEREN.

GEOPUNT, 2018. GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca1840). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2018. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2018. GEOPUNT VLAANDEREN: Kaart Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be> [Geraadpleegd augustus 2, 2016].

GEOPUNT, 2018. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

GEOPUNT, 2018. Toelichting: Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/93795cd6-66d3-4310-83b2-5443adfee403>.

Kooken, G., 2011, Hasselt in de Middeleeuwen. Het Stadsmus, november 2011, nr. 30: www.hetstadsmus.be/images/dbimages/docs/pub_keik030.pdf

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË, 2018. Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden). Available at: http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.

KRUG, C., 2017, Archeologienota Hasselt, Kempische Kaai: Verslag van Resultaten. BAAC Vlaanderen Rapport 573. Available at: <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5786>